

TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖN VEREN BİR KENT: İZMİR

Erdem ALPTEKİN

Hande UZUNOĞLU

Ege Bölgesi'nin kıyı bölgesinde toplam 11.973 km²'lik alanda konumlanan İzmir, Türkiye'nin ekonomi ve sosyal alanında kendini kanıtlayan ve Türkiye ekonomisine yön veren bir kent haline gelmiştir.

Antik dönemlerden bugüne ticaret ve liman kenti özelliğini sürdüren İzmir, bu özelliği ile farklı kültürlerin etkisinde kalmıştır. İzmir'in en eski yerleşim alanı olarak bilinen Bayraklı Tepekule kazılarında elde edilen buluntular kent tarihinin M.Ö. 3.000 yıllarına uzandığını göstermektedir.

İzmir 16.yüzyıldan itibaren Akdeniz ve dünya ticaretinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. 19'uncu yüzyılda ise batılı yaşam tarzının yaşandığı bir kent olarak "Küçük Paris" olarak anılmakta olduğu söylenmektedir.

15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'i işgali sonucunda Türk ulusunun bağımsızlık mücadelesinin ilk kıvılcımı İzmir'de atılmış, bunun üzerine Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmış ve 9 Eylül 1922 tarihinde de İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasıyla birlikte Ulusal Kurtuluş Savaşı son bulmuştur.

Bu anlamda kurtuluş savaşını başlatan ve bitiren kent olan İzmir ulusal bağımsızlığımızın simgesi olmuştur. Ulu Önderimizin eşi Latife Hanım'ın İzmirli olması ve annesi Zübeyde Hanım'ın yaşamının önemli bir kısmını İzmir'de geçirdiği düşünüldüğünde, İzmir'in sadece ekonomik anlamda değil yakın tarihe ışık tutan çok büyük tarihsel bir mirasa da sahip olduğu görülmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra da, İzmir Türkiye tarihinde ilkleri yaşayan kent olmaya devam etmiştir. 17 Şubat 1923'te Cumhuriyet tarihindeki ilk iktisat kongresi İzmir'de düzenlenmiştir. Türkiye'nin ilk uluslararası fuarı, 20 Ağustos 1937'de "İzmir Enternasyonal Fuarı" adını alarak İzmir'de kurulmuştur.

Tarihin her döneminde önemli bir ticaret merkezi olarak ön plana çıkan İzmir'in dünya ticaretindeki rolü 17. yüzyılda belirgin hale gelmiş, Türkiye'de bağımsızlık mücadelesi ve Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte sanayi alanında kalkınması hızlanmıştır.

İzmir'in ekonomik panoraması çok yönlülüğü ile dikkat çekmektedir. Günümüzde de İzmir hem ülke hem bölge ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de en fazla nüfusa sahip 3.kent olan İzmir, 3.868.308 nüfusu barındırmaktadır. Toplam nüfusun %91,1’i şehir nüfusu, %8,9’u ise köy nüfusundan oluşmaktadır.

İzmir’in ilçe sayısı 30, metropol ilçe sayısı ise 11’dir. İlçelerin nüfus sıralamasına göre; Karabağlar en kalabalık ilçe, Karaburun ise en tenha ilçe konumundadır.

Türkiye nüfusunun %5,3’ü İzmir’de yaşamaktadır. Türkiye ile birlikte İzmir’in de nüfus artış hızı yavaşlamaktadır. İzmir’in nüfus artış hızı %18,8, şehirleşme oranı %91,1’dir.

Bununla birlikte 2009 yılı verilerine göre; kentin yıllık nüfus artış hızı ülke ortalamasının (% 14,5) üzerindedir. Kentin aldığı göç 2009 yılında 100 bini geçmiştir.

Tablo 1: 2009 Yılı İzmir Göç Verileri

	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
İzmir	3.868.308	116.390	89.517	26.873	6,97
Türkiye	72.561.312	2.236.981	2.236.981	0	0,00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (ADNKS Veri Tabanı)

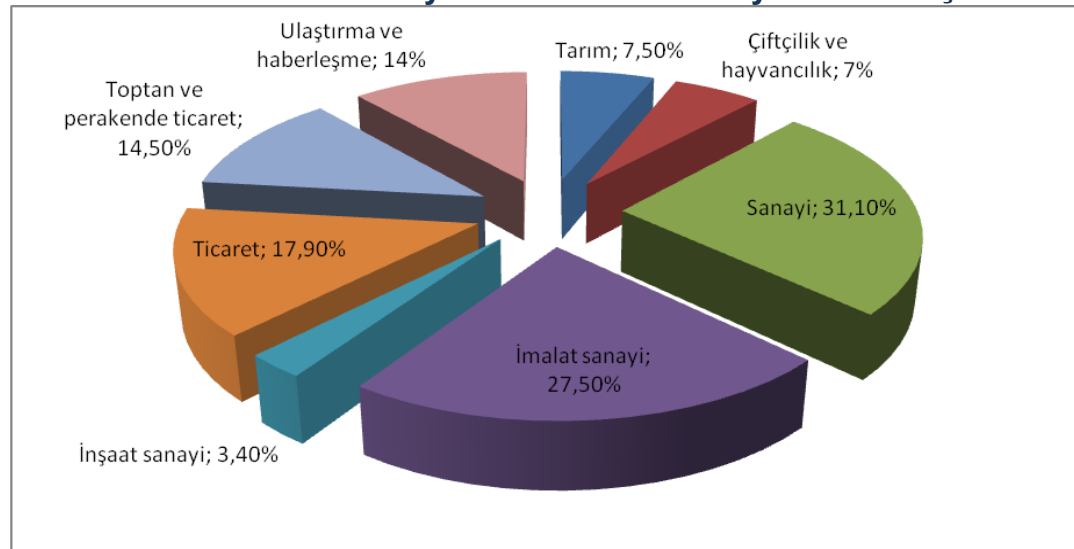
İzmir’in Ekonomik Panoraması

İzmir’in ülke ekonomisine katkısı, makroekonomik veriler incelendiğinde daha fazla açığa çıkmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından en son açıklanan 2001 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla cari rakamlarına göre; İzmir 13,4 katrilyon TL. ve %7,6 pay ile Türkiye genelinde 3. konumdadır.

Kentte kişi başına düşen milli gelir ise 3.215 dolardır. Kentin ekonomisinde %31,1 ile sanayi, %27,5 ile imalat sanayi, %17,9 ile ticaret, %14,5 ile toptan ve perakende ticaret ve %7,5 ile tarım yer almaktadır.

Grafik 1: İzmir İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, (2001)

İzmir’de sanayi ve hizmet sektörleri en büyük paya sahiptir. Geçmiş yıllarla kıyaslandığında; tarım sektörünün payının azaldığı, sanayinin payının ise fazla bir değişim göstermediği ortaya çıkmaktadır. Hizmetler sektörü ise, gelişmiş ülkelerde görüldüğü gibi toplam üretim içerisindeki payını arttırmaktadır.

İzmir ekonomisinin büyüklüğü limanlarıyla eş değerdir. İzmir Alsancak Limanı’nın varlığı kent için oldukça önemlidir.

Çünkü İzmir Alsancak Limanı, Türkiye’nin ihracat konteyner limanı olarak simge olmuş bir limandır. Ayrıca İzmir Alsancak Limanı, dünyanın en büyük deniz taşımacılığı şirketlerinin de rotasındadır. Sadece İzmir’in değil, Ege Bölgesi’ndeki çoğu ilin ve geniş bir hinterlandın ticareti bu limandan karşılanmaktadır. Bu nedenle, İzmir ülke ihracatına en fazla katkı sağlayan kentler arasında yerini almaktadır.

Liman; döviz gelirlerimizin artmasında (ihracatın, turizm yatırımlarının artması ve doğrudan yabancı sermayenin kentimize akın etmesinde) çok büyük bir etkiye sahiptir. Dünyada da limanları gelişmiş kentlerin ekonomilerinin de o derece gelişmiş olduğu görülmektedir. Örneğin Hong Kong, Hamburg, Rotterdam, Barcelona gibi.

Kruvaziyer gemiler sayesinde birçok turist İzmir’e akın etmektedir. İzmir sadece gemilerin uğradığı bir liman değil, İzmir’de başlayıp İzmir’de biten turların gerçekleştirileceği bir liman olma yolunda ilerlemektedir. Kruvaziyer turizminin geliştirilmesi yönünde önemli bir adım olan İzmir çıkışlı gemi turları, 24 Haziran 2010 tarihi itibarıyla başlamıştır.

İzmir’e kruvaziyer gemiler ile;

- 2004 yılında 32 sefer ile 77.000 yolcu,
- 2005 yılında 26 sefer ile 58.042 yolcu,
- 2006 yılında 94 sefer ile 183.198 yolcu,
- 2007 yılında 122 sefer ile 288.017 yolcu,
- 2008 yılında 128 sefer ile 321.279 yolcu
- 2009 yılında 127 gemi ile 309.603 yolcu gelmiştir.

İzmir 2005 yılında kruvaziyer turizmde sıfır olan payını kısa süre içinde yüzde 22’lere yükseltmiştir. Hedef, İzmir’in Akdeniz’deki 5 kruvaziyer limanından birisi olmasıdır.

Bununla birlikte İzmir’in dış ticarete çok ilerilere gitmesi için sadece denizyolu değil, demiryolu ve havayolu taşımacılığı gibi alternatif ulaşım yollarının da gelişimi hızlandırılmalıdır.

İzmir Adnan Menderes Hava Limanı çıkışlı uçak seferleri konusunda önemli mesafe kat edilmiştir. İzmir’den Atina, Londra, Basel, Münih’e doğrudan seferler olmasına rağmen bazı Avrupa başkentlerine İstanbul aktarmalı olarak gidebilmektedir.

2010 yılı ilk 6 ayında İzmir’de iç hat ve dış hat olmak üzere toplam uçak trafiği 28.732’yi bulmuştur. İzmir Adnan Menderes havalimanı en yoğun uçak trafiğine sahip 5. havalimanıdır. Adnan Menderes havalimanının yolcu trafiği ise 3,3 milyonu aşmıştır. Bu istatistikte, Türkiye’nin ilk 6 havalimanı arasında bulunmaktadır.

AR&GE BÜLTEN 2010 HAZİRAN – SEKTÖREL

İzmir genelinde sanayi; organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde yoğunlaşırken, kent merkezi ve metropol ilçelerdeki çarşılar, siteler, iş hanları ve alışveriş merkezlerinde toptan ve perakende ticaret yoğun olarak sürdürülmektedir. Metropol ilçelerin dışında kalan ilçelerde ağırlık tarım sektöründe, kıyı sektöründe yer alan ilçelerde ise ağırlık turizm sektöründedir.

İzmir'in 2006-2009 yıllarına ilişkin makro ekonomik verilerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 2: İzmir Makroekonomik Verileri

	2006	2007	2008	2009
İşsizlik Oranı (%)	11,2	10,5	11,8	16,2
İşsiz Sayısı (Bin Kişi)	152	142	156	227
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	1.201	1.202	1.171	1.170
İstihdam Oranı (%)	41,9	41,5	39,9	39
Kamu Yatırımları (Milyon TL)	486,5	428,9	464,4	492,9
Gerçekleşen Teşvik Belgeli Yatırım Sayısı	169	117	100	113
İhracat (Milyar \$)	15,6	17,7	21,6	14,2
İthalat (Milyar \$)	17,8	21,1	26,1	16,1
Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$)	-2,2	-3,4	-4,5	-1,9
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	87,6	83,8	82,7	88,2
Açılan Firma Sayısı (Adet)	5.808	5.396	4.813	4.432
Kapanan Firma Sayısı (Adet)	1.958	1.909	2.941	3.002
Turist Sayısı**	777.148	970.772	1.074.088	1.056.958
Vergi Gelirleri (Milyar TL)	13,9	15,4	17,7	17,5
Banka Mevduatları (Milyar TL)	17,9	21,6	26,8	29,7
Banka Kredileri (Milyar TL)	10,6	14,7	19,9	21,5
Banka Şube Sayısı	525	600	667	697
Uluslar arası Sermayeli Şirket Sayısı (1954- 2010 Mayıs ayı itibariyle)		1.473		

Kaynak: TOBB, TÜİK, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı

****İzmir İli Sınır Kapılarından Giriş Yapan Turist Bilgileri**

Küresel ekonomik krizden tüm Türkiye gibi İzmir de etkilenmiştir. Bu nedenle İzmir’de dış ticaret ve açılan firmalarda belirgin bir düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında İzmir’in ihracatı %,34,3, ithalatı %38,3 oranında azalmıştır. Açılan firmaların sayısı da 2007 yılından itibaren sürekli bir düşüş eğilimindedir.

Liman yatırımlarının tamamlanamamasına ve ekonomik krize rağmen, 2009 yılında İzmir gümrükleri Türkiye ihracatının % 14’ünü sırtlamış ve Türkiye’de yapılan 7 birim ihracattan yaklaşık bir birimi İzmir gümrüklerinden yurtdışına çıkmıştır.

Bu durum, başta İzmir olmak üzere Ege Bölgesi’nin ihracat potansiyelini yansıtmaktadır. İzmir Alsancak Limanı’nın modernize edilmesi ve Kuzey Ege Çandarlı Limanı’nın devreye girmesi ile İzmir’in Türkiye ekonomisi içerisindeki yerini daha yukarılara taşıyacağı düşünülmektedir.

Ege İhracatçı Birliği’nin verilerine göre 2008 yılında 190 ülkeye ihracat gerçekleştiren İzmir, 2009’da bu sayıyı 198’e çıkarmıştır.

İzmirli ihracatçılar, Mozambik, Uganda, Cibuti, Gabon, Guyana, Eritre, Belize ve Ruanda gibi adları bilinmeyen ve haritada yerini tarif bile edemeyeceğimiz ülkelere krizde mal satmıştır.

İzmir’de en önemli sorunlardan bir tanesi işsizliktir. Krizin de etkisiyle kentte işyerlerin kapanması ile birlikte işsizlerin sayısı 227 bine ulaşmıştır. İşsizlik oranı ise Türkiye ortalamasının üzerinde kalmıştır.

Göç, çarpık kentleşme, kentsel altyapı yetersizliği, plansız gelişme, hızla kirlenen doğal çevre, azalan su kaynakları ve tarım topraklarının yapılaşma baskısı altında kalması, kent ekonomisini olumsuz etkilemektedir.

İzmir, 2009 yılında 17,5 milyar TL vergi hacmi üreterek ülke genelinde tahsil edilen vergilerin % 10,2’sini sağlamıştır.

İzmir Nisan 2010 itibariyle ülkemizdeki yabancı sermayeli firmaların yaklaşık % 6’sını barındırmaktadır. 1.473 adet yabancı sermayeli firma ile İzmir, ülke genelinde en çok yabancı sermayeli şirket kurulan dördüncü kenttir.

İzmir’deki banka mevduatları, banka kredileri ve banka şubelerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bankalar özellikle eğitilmiş işgücünün bir kısmını istihdam etmektedirler.

İzmir’de 2009 yılı itibariyle 29,7 milyar TL banka mevduatı toplanmakta, 21,5 milyar TL banka kredisi verilmektedir. 697 banka şubesi faaliyet göstermektedir. Her 100 banka şubesinden yaklaşık 7 tanesi İzmir’dedir. Mevduatın krediye dönüşme oranı, %72,4’dür.

AR&GE BÜLTEN 2010 HAZİRAN – SEKTÖREL

Türkiye'nin halen en gelişmiş kentlerinden birisi olmasına rağmen İzmir'de yatırım ortamında bir gerileme olduğu görülmektedir. Teşvik belgeli yatırımların sayısı 2006 yılında 169 iken bu rakam 2009 yılında 113'e gerilemiştir.

Tablo 3: 2009-2010 Yılları İzmir Ekonomik Veriler Karşılaştırma

	2009			2010		
	İzmir	Türkiye	Türkiye İçindeki Payı (%)	İzmir	Türkiye	Türkiye İçindeki Payı (%)
Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (Ocak-Nisan)	20	398	-	39*	669*	-
İhracat (Milyar \$) (Ocak-Nisan)**	4,0	32,0	12,6	5,1	35,6	14,4
İthalat (Milyar \$) (Ocak-Nisan)**	4,1	39,0	10,6	6,5	53,2	12,2
Dış Ticaret Açığı (Milyar \$)	0,09	6,9	-	1,3	17,5	-
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	97,6	82,1	-	79,1	67,0	-
Açılan Firma Sayısı (Adet) (Ocak-Mayıs)	1.819	37.144	4,9	2.257	45.865	4,9
Kapanan+Tasfiye Firma Sayısı (Adet) (Ocak-Mayıs)	1.326	24.063	5,5	1.220	25.598	4,8
Yabancı Turist Sayısı (Ocak-Mayıs)	280.607	7.327.542	3,8	271.963	8.070.558	3,4
Vergi Gelirleri (Milyar TL) (Ocak-Mayıs)	6,5	66,2	9,8	8,4	82,7	10,2
Banka Mevduatları (Milyar TL) (Ocak-Mart)	27,1	467,1	5,8	30,2	534,2	5,7
Banka Kredileri (Milyar TL) (Ocak-Mart)	19,9	383,3	5,2	22,8	438,2	5,2
Banka Şube Sayısı (Ocak-Mart)	673	9.293	7,2	693	9.548	7,3

Kaynak: TOBB, Hazine Müsteşarlığı, TÜİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

*Genel Teşvik Sistemi

**TÜİK Gümrüklere Göre Dış Ticaret Verileri

2010 yılı verilerine bakıldığında; 2009 yılına göre İzmir ekonomisinin kriz dönemine göre toparlandığı görülmektedir. Gerçekleşen ihracat ve ithalat miktarlarında ve açılan firma sayılarında belirgin bir artış vardır. İzmir'in Türkiye dış ticareti içerisindeki payı artmıştır. Kapanan firma sayıları düşüşe geçmiştir.

Uygun iklim koşulları, zengin tarihi geçmişi ve yöreye hakim olan doğal güzellikleri İzmir ve çevresini turizm merkezi haline getirmiştir. Kentte başta deniz, tarih, ören yerleri, yat turizmi, termal turizm, yayla, av, kış turizmi olmak üzere turizmin her türü yaygın olarak gerçekleşmekte ve ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır.

İzmir, günümüzde turizm merkezi olmasının yanı sıra, üniversiteleri, müzeleri, konser salonları, kültür-sanat dernekleri, ulusal ve uluslararası festivalleri ve zengin çeşitliliğe sahip medyasıyla ülkenin en önemli kültür kavşağıdır.

İzmir okullaşma, eğitim oranları ve yüksek standartlara sahip eğitim kurumlarıyla bir eğitim üssüdür. Ege, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü olmak üzere üç devlet üniversitesi; Yaşar Üniversitesi, Gediz Üniversitesi, İzmir Üniversitesi ve İzmir Ekonomi Üniversitesi olmak üzere dört özel üniversitesi faaliyet göstermektedir. Yeni öğretim yılında bir devlet üniversitesinin daha faaliyete geçmesi söz konusudur. Yeni üniversitelerin açılması, İzmir'den nitelikli beyin göçünün yaşanmasına dur diyecektir.

İzmir gelişmiş kara, deniz ve hava yolu ağı, ileri iletişim imkanları, modern altyapı olanaklarına sahip organize sanayi bölgeleri ve Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip, en çok üretimin yapıldığı, en fazla döviz girdisini sağlayan ve yabancı firmaların bulunduğu serbest bölgeleriyle Türkiye ekonomisi içerisindeki önemini giderek arttırmaktadır.

İzmir'de sanayi alanları şehir merkezleri dışında planlı bölgeler olarak faaliyetlerini ve gelişimlerini sürdürmektedir. İzmir Tekeli Organize Sanayi Bölgesi (İTOB), İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi (İAOSB), Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi (KOSBİ), Tire Organize Sanayi Bölgesi (TOSBİ), Aliağa Organize Sanayi Bölgesi (ALOSBİ) ve Buca Ege Giyim Organize Sanayi Bölgesi (BEGOS) olmak üzere 6 tanesi faaliyette olan OSB'lerin toplam sayısı 18'i bulmaktadır.

Sanayide ciddi atılımlar gerçekleştirmiş olan Aliağa, Çiğli, Menderes Tekeli, Tire ve Kemalpaşa ilçelerinde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) yatırımcılara çok çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte Buca, Kınık, Bergama, Ödemiş ve Torbalı Pancar'daki Organize Sanayi Bölgeleri de gelişimlerini sürdürmektedirler.

İzmir'de ayrıca Gaziemir ilçesinde Ege Serbest Bölgesi ve Menemen ilçesinde Menemen Deri Serbest Bölgesi bulunmaktadır. 2009 yılında bu iki serbest bölgenin toplam ticaret hacmi 3 milyar dolara ulaşmıştır.

Ayrıca İzmir'de Nisan 2010 itibariyle, 939.513 motorlu kara taşıtı olup, bu oran 14.542.614 Türkiye genelinin % 6,5'ünü oluşturmaktadır. Kentte motorlu kara taşıtlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle ulaşım altyapısının iyileştirilmesi ve otopark kapasitesinin artırılması, İzmir'in çözülmesi gereken öncelikle sorunların başında gelmektedir.

Çok sektörlü bir yapıya sahip olan İzmir hemen hemen her alanda ülke genelinde ilk sıralarda yer almaktadır.

İzmir, 21.yüzyıl'da taşıdığı potansiyeli daha da ileriye sıçratmaya hazır ve sadece Türkiye'nin değil Akdeniz'in bir numarası olmaya aday bir şehir konumundadır. Bu açıdan İzmir, sahip olduğu avantaj ve olanaklarıyla yerli ve yabancı tüm yatırımcıları beklemektedir.

İzmir'de rüzgar, güneş ve jeotermal kaynaklardan yararlanma imkanı bulunmaktadır.

Yunanistan ve Ege adalarıyla ticaret konusunda fırsatlar söz konusudur.

Ayrıca İzmir organik tarım konusunda en fazla bilgi birikimine sahip kentlerin başında gelmektedir. Kentte 119 çeşit organik ürün üretilmektedir.

Bununla birlikte kentte yeni istihdam alanları yaratacak ve kentsel cazibe merkezlerinin artmasını sağlayacak yeni yatırımlara da ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu anlamda;

- İzmir'deki turizm çeşitliliği fırsata dönüştürülmelidir. Turizm sektöründe 12 ay uluslar arası bir destinasyon olunabilmesi için tanıtım desteği verilmeli, İzmir'in daha etkin bir tanıtımı yapılmalıdır. Kongre, sağlık, spor, inanç ve kültür turizmi gibi birçok turizm türü desteklenmelidir.
- Ege Medeniyetleri Müzesi yapılmalıdır.
- 2005 Universiade ve 1971 Akdeniz Oyunları gibi daha birçok spor organizasyonları deneyimi bulunan İzmir'de daha fazla uluslararası spor organizasyonu gerçekleştirilmelidir. İzmirli spor kulüpleri desteklenmelidir.
- Uluslararası çapta organizasyonların yapılabileceği dev kongre merkezleri oluşturulmalıdır.
- Kentsel tarihi doku ayağa kaldırılmalıdır.
- İzmir'i Ankara'ya, İstanbul'a, Antalya'ya ve Çanakkale'ye otoyol bağlantısı sağlanmalıdır.
- İzmir Çevre Yolu, Bergama'ya kadar uzatılmalıdır.
- İzmir'den Ankara, İstanbul ve Antalya'ya hızlı tren projeleri başlatılmalıdır.
- İzmir'de kruvaziyer turizmdeki sevindirici gelişmelere karşın, kentte kruvaziyer turizmüne yönelik tasarlanmış ve inşa edilmiş bir kruvaziyer liman ve yolcu terminali bulunmamaktadır. Bunun için, İzmir'e bir kruvaziyer limanı kazandırılmalıdır.
- Aliağa-Menderes raylı sistem projesi kuzeyde Bergama, güneyde Selçuk'a kadar uzatılmalı, sonrasında ise hattın Bayındır-Tire-Ödemiş ilçelerine ulaştırılması sağlanmalıdır.
- İzmir'de tersane ve tekne-yat imalathane sitesi kurulmalıdır.
- İzmir'in Anadolu'nun toptan ticaret ve lojistik merkezi yapılması için çalışmalar yapılmalıdır.
- Verimli havzalar için arıtma tesisleri kurulmalı, sulama projeleri gerçekleştirilmeli ve havza bazında planlar yapılmalıdır.

Kente kazandırılacak bu yatırımlarla birlikte İzmir'in bir marka kent ve dünya kenti olabilmesi için tüm eksiklikleri en kısa zamanda tamamlaması, İzmir'in kendisini yurtiçindeki şehirlerle karşılamak yerine, dünya ligindeki illerle kıyaslaması gerekmektedir.

Kaynaklar:

- İzmir Ticaret Odası Stratejik Planı (2003-2012)
- İzmir Ticaret Odası Stratejik Plan (2009-2012)
- İzmir Ticaret Odası 2010 Yılı Çalışma Programı
- Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr

AR&GE BÜLTEN 2010 HAZİRAN – SEKTÖREL

- İzmir Kalkınma Ajansı, www.izka.org.tr
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, www.tobb.org.tr
- T.C. Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kultur.gov.tr
- T.C. Maliye Bakanlığı, www.maliye.gov.tr
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, www.bddk.org.tr
- Devlet Planlama Teşkilatı, www.dpt.gov.tr
- T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, www.dhmi.gov.tr
- Ege Bölgesi Sanayi Odası, www.ebso.org.tr
- Ege İhracatçı Birlikleri